

УДК 336.221.4:351.713(477+4ЄС) (063)

Тимошенко А. О.

ПВНЗ «Європейський університет»

СУЧАСНА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті проаналізовано стан фіскальної політики України, тенденції її зміни у контексті забезпечення конкурентоспроможності держави в умовах євроінтеграції. Здійснено узагальнення теоретичних підходів до проблеми виникнення міжнародної конкурентоспроможності країни і формування ефективної моделі фінансових відносин у суспільстві через застосування бюджетно-податкових механізмів. Окреслено заходи фіскальної політики країни в контексті конкурентоспроможності держави в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: фіскальна політика, бюджетно-податкові механізми, конкурентоспроможність, євроінтеграція, податки, бюджет.

Постановка проблеми. Економіка України з часів незалежності постійно стикається з впливом певних негативних чинників, а саме політичних, фінансових, структурних, конкурентних. Звідси випливає питання забезпечення наповнення державної казни податковими платежами та задоволення соціальних потреб населення через розподіл цих надходжень у вигляді видатків, що завжди виступає як архіважливе. Тим більше, в євроінтеграційних умовах економіка держави повинна намагатися досягти рівня конкурентоспроможності на світовому ринку, тому формування фіскальної політики повинно спиратися на принцип фіскальної ефективності, що «передбачає наступні елементи: достатність доходів, мінімізацію видатків на збирання доходів і запобігання ухилення від сплати платежів до бюджету, еластичність податкової системи, рівномірний розподіл податків між адміністративно-територіальними одиницями» [1, с. 57].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню та реалізації фіскальної політики України було присвячено праці вчених-економістів, зокрема роботи В. Андрущенко, А. Крисоватого, В. Мельника, В. Опаріна, Н. Прокопенко, В. Федосова, І. Чуркіної. В цих дослідженнях на достатньому рівні висвітлено сутність фіскальної політики, технології і прийоми наповнення дохідної частини бюджету, особливості розподілу видатків для фінансування соціальної сфери адміністративних територій, моделі реформування бюджетно-податкової системи України.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас актуальним залишається питання забезпечення конкурентоспроможності держави в умовах євроінтеграції через модифікацію фіскальної політики.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні практичних аспектів функціонування бюджетної і податкової системи, впливу негативних чи позитивних факторів на економіку країни через фіскальні інструменти та її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За загальновідомим визначенням конкурентоспроможність країни трактується як сукупність властивостей, притаманних національній економіці, які визначають здатність країни конкурувати з іншими країнами. Рівень конкурентоспроможності країни визначається за різними методиками. Провідними міжнародними організаціями, які займаються ранжуванням країн за рівнем конкурентоспроможності, є Світовий економічний форум (World Economic Forum) та Інсти-

тут розвитку менеджменту (The International Institute for Management Development (IMD)). Концепція здобула популярність в останні десятиліття XX ст., проте єдиного загально визначення конкурентоспроможності країни досі не існує [2].

Досить вдало, на думку автора, зробив теоретичний аналіз дефініцій сутності міжнародної конкурентоспроможності, що існують у вітчизняній і зарубіжній літературі, О. Шнипко [3]. Основні підходи до розуміння міжнародної конкурентоспроможності країни представлено в табл. 1.

Зважаючи на те, що метою нашого дослідження є оцінка сучасного стану фіскальної політики України у контексті забезпечення конкурентоспроможності держави в умовах євроінтеграції, слід зазначити, що оцінка останньої здійснюється через визначення змін показників боротьби з інфляцією, згладжування циклічних показників економіки, зниження рівня безробіття. Результати цих показників ґрунтуються на заходах, що сприяють наповненню дохідної частини бюджету в частині, яка б задовольняла потреби у фінансуванні видатків для задоволення населення соціальними послугами. Важливими складовими дослідження цього питання виступають і обґрунтування ефективності механізмів бюджетно-податкового регулювання, і вплив інструментів фіскальної політики на формування конкурентоспроможної вітчизняної економіки в євроінтеграційних процесах.

Аналіз показників соціально-економічного розвитку України за 2010–2016 рр. свідчить про рівень ефективності фіскальних інструментів, які було застосовано в системі бюджетно-податкового регулювання (табл. 2).

Об'єктом під час перерозподілу бюджетних коштів виступає внутрішній валовий продукт. Результати аналізу показників номінального ВВП свідчать про його збільшення в період 2010–2016 рр., хоча більш об'єктивним показником економічного розвитку країни виступає динаміка реального ВВП, адже він вимірюється в постійних цінах, а на його розмір чинять вплив тільки результати виробництва продукції. Останній демонструє темпи падіння в 2014 та 2015 рр., що складають 93,4% та 90,1% відповідно. Водночас слід зазначити, що, згідно з офіційними статистичними даними, реальний ВВП за 2014 р. знизився на 6,8 в. п. (у постійних цінах 2010 р. до відповідного періоду 2013 р.). Водночас у країнах Європейського Союзу (ЄС-28) відбулося зростання реального ВВП на 1,3%, у країнах Єврозони – на 0,9% [9]. Це дає можливість стверджувати, що

Таблиця 1

Узагальнене поняття міжнародної конкурентоспроможності країни

Автор/економічні школи	Сутність поняття
В. Андріанов [4, с. 47]	Поняття конкурентоспроможності аналізується залежно від економічного об'єкта, до якого воно застосовується. Конкурентоспроможність – це багатопланова економічна категорія, яку можна розглядати на декількох рівнях. Це конкурентоспроможність товарів, товаровиробників, галузей, країни. Між всіма цими рівнями існує тісний взаємозв'язок, адже конкурентоспроможність країни і галузі в кінцевому рахунку залежить від здатності конкретних виробників випускати конкурентоспроможні товари.
О. Шнипко [3]	Поняття конкурентоспроможності на макrorівні насамперед відбиває сприятливі позиції національної економіки в системі міжнародних відносин, головним чином у сфері міжнародної торгівлі, водночас зміцнює ці позиції. Країну можна кваліфікувати як конкурентоспроможну, якщо вона здатна нарощувати темпи економічного зростання, збільшувати зайнятість та реальні доходи громадян.
Монетаристи	Їхня думка про конкурентоспроможність країни походить з ланцюжка причинно-наслідкових зв'язків «дефіцит державного бюджету – підвищення відсоткових ставок – прилив іноземного капіталу – підвищення курсу національної валюти – зниження конкурентоспроможності». На їхнє переконання, такий ланцюжок краще за все показує ті фундаментальні залежності, які покладено в основу зрушень у зовнішньоекономічному становищі країни.
Структуралісти (спираються на кейнсіанську теорію)	Не заперечуючи впливу бюджетного дефіциту, структуралісти водночас вважають, що погіршення зовнішньоекономічних позицій країни відбиває більш глибоко довгострокові зрушення в розвитку національної економіки. При цьому структуралісти звертаються до мікроекономічних процесів і доводять, що низька та спадна конкурентоспроможність національних товаровиробників на світових ринках обумовлена низькими темпами зростання ефективності виробництва, підвищення технічного рівня та якості виробів.
Сеплайсайдери (прихильники теорії економіки пропозиції)	На протигагу монетаристам і структуралістам, вони вбачають основні причини погіршення конкурентоспроможності не в самій національній економіці, а в зовнішніх факторах, тобто у змінах, що відбуваються у світовому господарстві. Вони вважають, що головна причина всіх негараздів з конкурентоспроможністю та всіх пов'язаних з нею проблем полягає в торговельних бар'єрах, переважно нетарифних. Підсумовуючи вищевказане, можна констатувати, що головна проблема національної конкурентоспроможності полягає у доступі національних товарів на зовнішні ринки.
Комісія з промислової конкурентоспроможності при Президентів США [5, с. 6]	Конкурентоспроможність країни – міра можливості країни за умов вільного й справедливого ринку виробляти товари та послуги, що відповідають вимогам світових ринків.
Ю. Куренков, В. Попов [6 с. 42]	Слушно зазначають, що не можуть бути достатніми критеріями конкурентоспроможності країни позитивний баланс зовнішньої торгівлі, позитивний платіжний баланс, зростання золотовалютних резервів держави без інтерактивних зв'язків росту у складній системі «освітній рівень – економічна інфраструктура – якість життя».
Авторське узагальнене визначення міжнародної конкурентоспроможності країни	Міжнародна конкурентоспроможність країни – це здатність країни сформувати політичне, економіко-правове, інституційне середовище, яке б сприяло довгостроковому економічному зростанню та яке базується на вартості виробництва і застосування новітніх технологій.

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [3; 4; 5; 6]

в Україні асиметричні статистичні дані (існує розрив між показником реального ВВП і номінального), що не дає змоги об'єктивно оцінити макроекономічне становище в країні. Крім того, як вже вище зазначалося, через колізії в податковому законодавстві створюються «податкові ями», завдяки яким формуються тіньові обороти. Так, середньомісячний обсяг схемного кредиту з ВВП у 2015 р. складав майже 4 млрд. грн. Ці цифри не підкріплені реальними валовими доходами і сумами податкових сплат, але при цьому відображаються в загальному показнику ВВП країни [10].

Як вже вище зазначалося, боротьба з інфляцією та зниження рівня безробіття є одними з елементів досягнення ефекту від заходів фінансової політики. Інфляція віддзеркалюється в показниках індексу споживчих цін (найвищі показники зафіксовані в 2014 та 2015 рр. і складають 124,9% та 143,3% відповідно) та в показниках індексу цін виробників промислової продукції (за 2014–2016 рр. вони складають 131,8%, 125,4% та 135,7% відповідно). На прискорення інфляційних процесів в Україні вплинуло зростання цін на житлово-комунальні послуги і на сировину на світових ринках.

Розглянемо стан дохідної та видаткової частин бюджету і тенденції показників їх обсягів протягом 2010–2016 рр. Стрімке зростання доходів з 2013 р. пояснюється інфляційними процесами, що спричинило девальвацію національної валюти.

Звідси випливає зростання обсягів видатків в абсолютній величині і темпів приросту: збільшення тарифів на користування житлово-комунальними послугами, зростання розміру заробітної плати, а отже, і перерахунок фондів оплати праці в установах, що фінансуються з державного бюджету. Слід відзначити негативну тенденцію: збільшення дефіциту бюджету (у 2014 р. та 2016 р. цей показник складав 72,0% та 70,1% відповідно).

Варто зазначити, що заходи фінансової політики стосовно зниження рівня безробіття теж не сприяли досягненню бажаних результатів: чисельність безробітних в Україні збільшується протягом всього досліджуваного періоду. Водночас слід зазначити, що показник номінальної заробітної плати зростає в абсолютній величині, але за перерахунком в доларовому еквіваленті в 2016 р. цей показник зменшився більше ніж на 50% відносно аналогічного показника за 2013 р. [11].

Приєднання України до Європейської спільноти вимагає окреслення заходів фінансової політики країни в контексті конкурентоспроможності держави в умовах євроінтеграції. Однією зі складових цих заходів є перерозподіл частини вартості ВВП (централізація ВВП під час формування міжбюджетних відносин, що визначається співвідношенням показника обсягу доходів до показника номінального ВВП).

Сучасні провідні науковці за рівнем централізації ВВП виділяють три моделі фінансових відносин у суспільстві:

Аналіз показників соціально-економічного розвитку України в 2010–2016 рр.

Показник	Роки							Темп приросту, 2016/2010, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
ВВП номінальний, млрд. грн.	1 120,6	1 349,2	1 459,1	1 522,7	1 586,9	1 979,5	2 395,9***	138
Темп приросту номінального ВВП, % до попереднього року	X	120,4	108,1	104,4	104,2	124,7	121,0	–
Темп приросту реального ВВП, % до попереднього року	104,1	105,4	100,2	100,0	93,4	90,1	102,2***	–
Індекс споживчих цін, %	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	–
Індекс цін виробників промислової продукції, %	118,7	114,2	100,3	101,7	131,8	125,4	135,7	–
Зведений бюджет (доходи, млрд. грн.)	314,51*	398,6	445,5	442,8	456,1	652,0	782,7	148
Темп приросту доходів до попереднього року, %	X	126,7	111,8	99,4	103,0	143,0	120,0	–
Видатки, млрд. грн.	377,8	416,9	492,5	505,8	523,1	679,9	835,6	121
Темп приросту видатків до попереднього року, %	X	110,3	118,1	102,7	103,4	130,0	122,9	
Кредитування, млрд. грн.	1,3	4,8	3,9	0,5	5,0	3,0	1,7	30
Показники дефіциту (+)/профіцит (-) бюджету, млрд. грн.	64,7	23,1	50	63,6	72,0	45,2	70,1	8,3
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	2 239	2 633	3 026	3 265	3 480	4 195	5 183	131
Темп приросту середньомісячної номінальної заробітної плати до попереднього року, % до попереднього року	X	117,6	114,9	107,9	106,6	120,5	123,6	
Рівень безробіття, за методологією МОП, %	8,1	7,9	7,5	7,2	9,36**	9,16**	9,3**	

* дані за 2010 р. наведено з урахуванням по спеціальному фонду Державного бюджету України випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) для погашення заборгованості минулих років з відшкодування ПДВ у сумі 16,4 млрд. грн.;

** за 2014 р. дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, за 2015 р. – також без частини зони проведення антитерористичної операції, за 2016 р. – без врахування даних окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та зони АТО;

*** очікувані показники Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 3 березня 2017 р.

Джерело: складено за даними [7; 8]

– американська, яка заснована на максимальному рівні самофінансування юридичних осіб і самозабезпечення фізичних осіб, а також характеризується незначним рівнем бюджетної централізації (в межах 25–30% ВВП);

– західноєвропейська, яка пов'язана з паралельним функціонуванням державних і комерційних установ у соціальній сфері; державна соціальна сфера є розгалуженішою, ніж у країнах з американською моделлю; рівень централізації помірний (35–40% ВВП);

– скандинавська, яка представлена розгалуженою державною соціальною сферою, що створює передумови для найбільшої соціальної стабільності та забезпечення; характеризується високим рівнем централізації ВВП (50–60%) [12].

В Україні в період з 2010 р. по 2016 р. ці показники склали 29,0%; 30,3%; 31,6%; 30,7%; 29,4%; 32,9%; 33,1% відповідно. У більшості країн ЄС використовується західноєвропейська модель фінансових відносин [13].

Висновки. Як видно з результатів аналізу, рівень вітчизняної централізації ВВП ще відстає від показника західноєвропейської моделі. А для нашої країни ця модель більш характерна, бо в Україні теж досить велика потреба в обсягах і кількості фінансування закладів соціальної сфери.

Узагальнення результатів аналізу показників соціально-економічного розвитку дає можливість зробити висновок, що заходи фіскальної політики як засобу фінансового регулювання економічних процесів в Україні були спрямовані на виконання запланованих показників дохідної і видаткової частини бюджету; застосовувалися механізми, спрямовані на забезпечення ефективного адміністрування податків та неподаткових платежів, ідентифікацію «податкових ям» та їх нівелювання, розробку заходів з виявлення та запобігання порушень у податковій сфері, розширення можливостей електронного звітування платників податків тощо.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк І. Податкове навантаження як критерій ефективності ведення податкової політики / І. Цимбалюк // Ринок цінних паперів. – 2014. – № 7. – С. 57–63.
2. Конкурентоспроможність країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Шпипко О. Міжнародна конкурентоспроможність країни: поняття, основні складові та джерела / О. Шпипко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eip.org.ua/docs/EP_02_1_110_uk.pdf.
4. Андрианов В. Конкурентоспособность России в мировой экономике / В. Андрианов // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3. – С. 47.
5. Global Competition: The New Reality. Report of the President Commission on Industrial Competitiveness, Vol. 2. – Washington : D.C. Government Printing Office, 1885. – P. 6.
6. Куренков Ю. Конкурентоспособность России в мировой экономике / Ю. Куренков, В. Попов // Вопросы экономики. – 2001. – № 6. – С. 36–49.

7. Україна у цифрах 2015 : статистичний збірник / за ред. І. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 239 с.
8. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2016 р. / Міністерство фінансів України. – 17 березня 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2702>.
9. Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за 2014 р. / [В. Зубенко, І. Самчинська, А. Рудик та ін.] ; Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. – К. : ІБСД, 2015. – 77 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KDV8.pdf.
10. Холошин М. ВВП України у 2015 році впаде до 35% / М. Холошин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.ubr.ua/finansy/vvp-ukraini-u-2015-roci-vpade-do-35-12035>.
11. Глобальний аналіз базових макроекономічних показників України (2013–2016 рр.) // Публічний аудит. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/analiz-bazovykh-makroekonomichnykh-rokaznykiv-ukrayiny-2013-2016-rr>.
12. Романенко О. Фінанси : [підручник] / О. Романенко. – 4-те вид., стер. – К. : ЦУЛ, 2009. – 312 с.
13. Аналіз бюджетної політики країн ЄС та України у сфері формування та використання державних видатків / [І. Боярко, Н. Дехтяр, О. Дейнека] // Вісник НБУ. – 2013. – № 9. – С. 17–21.

Тимошенко А. А.

ЧВУЗ «Європейський університет»

СОВРЕМЕННАЯ ФИСКАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Резюме

В статье проанализированы состояние фискальной политики Украины, тенденции ее изменения в контексте обеспечения конкурентоспособности государства в условиях евроинтеграции. Осуществлено обобщение теоретических подходов к проблеме возникновения международной конкурентоспособности страны и формирования эффективной модели финансовых отношений в обществе через применение бюджетно-налоговых механизмов. Очерчены мероприятия фискальной политики страны в контексте конкурентоспособности государства в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: фискальная политика, бюджетно-налоговые механизмы, конкурентоспособность, евроинтеграция, налоги, бюджет.

Tymoshenko A. O.

Private Higher Educational Establishment “European University”

THE MODERN FISCAL POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE STATE IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary

In the article, the state of fiscal politics of Ukraine, tendency of its change are analysed in the context of providing competitiveness of the state in conditions of European integration. Generalization of theoretical approaches to the problem of the origin of international competitiveness of the country and forming an effective model of financial relations in society through the application of budgetary-tax mechanisms is carried out. The measures of fiscal policy of the country in the context of the state competitiveness in terms of European integration are outlined.

Keywords: fiscal policy, budgetary-tax mechanisms, competitiveness, European integration, taxes, budget.